การสื่อสารและการรักษาทางทันตกรรมในเด็กตาบอด

รองศาสตราจารย์ทันตแพทย์หญิงมาลี อรุณากูร
รองผู้อำนวยการศูนย์การแพทย์กาญจนาภิเษก

ตาบอด เป็นความพิการทางกายชนิดหนึ่งซึ่งมีปัญหาในการสื่อสาร อาจมีระดับของการบอดแตกต่างหลายระดับ บางคนอาจเห็นลางๆ บางคนบอดสนิท บางคนเกิดมามีสายตาปกติ และเกิดโรคภัยหรือได้รับอุบัติเหตุเป็นเหตุให้ตาบอดในภายหลัง ความยากลำบากในการสื่อสารขึ้นกับระดับของการบอด เวลาที่เริ่มบอด เช่น บอดแต่กำเนิด หรือบอดภายหลัง มีความพิการอื่น เช่นปัญญาอ่อน หูหนวก ก็ยิ่งยากลำบากมากขึ้น

ปัญหาของคนตาบอด

ภาวะบกพร่องทางการมองเห็น เป็นภาวะบกพร่องที่สำคัญ เนื่องจากการมองเห็นเป็นสิ่งที่จำเป็นในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในชีวิต นำไปสู่ปัญหาทั้งทางสภาพจิตใจ สังคม และการศึกษา การเรียนรู้ของเด็กตาบอดจะเป็นการใช้ประสาทสัมผัสที่เหลืออยู่ คือ การฟัง การสัมผัส การดมกลิ่น และการรับรส ในการเรียนรู้และการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งส่งผลไปยังพฤติกรรมสุขภาพช่องปากและภาวะอนามัยช่องปากอีกด้วย

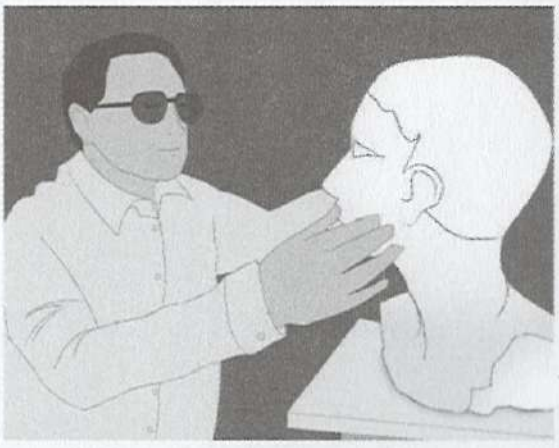

รูปแสดงผู้พิการทางสายตาเรียนรู้โดยการสัมผัส

ปัญหาสุขภาพช่องปากของเด็กตาบอด

พบว่า เด็กตาบอดมีความผิดปกติของตัวฟัน เช่น enamel hypoplasia จากผลการสำรวจทันตสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ 5 ปี 2543-2544 ในกลุ่มอายุ 12-18 ปี พบว่า นักเรียนที่มีความบกพร่องทางการเห็นมีฟันแท้ผุร้อยละ 72.2 ซึ่งมากกว่านักเรียนทั่วไปที่มีฟันแท้ผุร้อยละ 62.1 และยังพบว่า มีเหงือกอักเสบได้มากกว่า เนื่องจากการมองไม่เห็น ทำให้ไม่สามารถกำจัดแผ่นคราบจุลินทรีย์ออกได้ นอกจากนี้แล้วเด็กตาบอดยังเกิดอุบัติเหตุกับฟันหน้าได้มากกว่าเด็กปกติ

แม้ว่าเด็กตาบอดจะหาประสบการณ์และทำความเข้าใจกับโลกที่เขาไม่เคยเห็นได้โดยการสำรวจโดยใช้ประสาทสัมผัสที่เหลืออยู่ แต่การมองเห็นยังคงเป็นอุปสรรคที่สำคัญที่สุดของการเคลื่อนไหว และการใช้กล้ามเนื้อต่างๆ จึงพบว่าเด็กตาบอดมีพัฒนาการทางเคลื่อนไหวช้ากว่าเด็กปกติ อีกทั้งปัจจัยเรื่องการเลี้ยงดูจากพ่อแม่ที่มักจะปกป้องคุ้มครองลูกมากเกินไป เนื่องจากเกรงว่าจะเกิดอันตราย และกว่าร้อยละ 50 ของเด็กตาบอดมักมีน้ำหนักเกินซึ่งส่งผลต่อการประสานงานของกล้ามเนื้อและทำให้ความสามารถในการเปลี่ยนแปลงทิศทางต่ำ จึงมักพบว่าเด็กตาบอดมีอุบัติเหตุทางร่างกายมากกว่าเด็กปกติ นอกจากนี้ภาวะตาบอดไม่สามารถจำกัดธรรมชาติที่ซุกซนของเด็กได้

ภยันตรายของฟันเป็นปัญหาที่ทันตแพทย์ควรให้ความสำคัญ เนื่องจากส่งผลต่อผู้ป่วยหลายด้าน เช่น ทำให้ประสิทธิภาพการเคี้ยวลดลง การสบฟันผิดปกติ มีปัญหาด้านจิตใจเนื่องจากขาดความสวยงามจากการศึกษาเปรียบเทียบความชุกของการเกิดภยันตรายของฟันตัดแท้ในนักเรียนตาบอดและนักเรียนปกติกลุ่มหนึ่งของมาลี อรุณากูร และวิชยา จีระเศรษฐ์ (2000) พบว่า ความชุกของการเกิดภยันตรายของฟันตัดแท้ในกลุ่มนักเรียนตาบอด มากกว่ากลุ่มนักเรียนปกติ ($p \leq 0.05$) สาเหตุของการเกิดภยันตรายของฟันตัดแท้ในกลุ่มนักเรียนตาบอดส่วนใหญ่

เกิดจากการชนกับวัตถุ หรือชนกับผู้อื่น ร้อยละ 71.5 ขณะที่นักเรียนปกติส่วนใหญ่เกิดจากการเล่นกีฬา คิดเป็นร้อยละ 42.9

การจัดการเพื่อการรักษาทางทันตกรรมในเด็กตาบอด

ควรให้แม่หรือผู้ปกครองที่มากับเด็กตาบอดเข้ามาอยู่ในห้องทำฟันพร้อมเด็กเพียงคนเดียว เพื่อช่วยเพิ่มความมั่นใจแก่เด็ก ลดความวิตกกังวลของเด็ก การปฏิบัติต่อเด็กตาบอด สามารถปฏิบัติเหมือนกับเด็กปกติทั่วไป ถึงแม้เขาจะมองไม่เห็น ก็เป็นเพียงความพิการทางร่างกายอย่างหนึ่งเท่านั้น เด็กตาบอดมีความรู้สึกนึกคิด มีความสนใจ อยากรู้อยากเห็นเช่นเดียวกับเด็กปกติทั่วไป ไม่ควรแสดงความสงสารหรือความเห็นอกเห็นใจจนเกินเหตุ การพูดกับเด็กตาบอดนั้น ให้พูดกับเด็กโดยตรงไม่จำเป็นต้องพูดผ่านล่าม (แม่หรือผู้ปกครอง) หรือพูดเสียงดังเกินกว่าปกติ

ในการทักทายเด็กตาบอดควรสัมผัสมือไม่ว่าจะเป็นการพบกันหรือการจากกันการจับมือเป็นการแสดงถึงความยิ้มแย้มแจ่มใสและความเป็นมิตร

สำหรับเด็กตาบอดเมื่อเปรียบเทียบกับเด็กหูหนวก การสื่อสารอาจไม่ยากนัก โดยเฉพาะเด็กที่ไม่ได้ตาบอดแต่กำเนิด เขาเคยเห็นและเรียนรู้มาก่อนที่เขาจะตาบอด ทันตแพทย์สามารถใช้วิธีการทางจิตวิทยาได้ มีการประยุกต์วิธีการบอก-แสดง-กระทำมาใช้ให้เหมาะสมกับเด็กตาบอดแต่ละคน

เด็กที่ตาบอดสนิทแต่กำเนิด ทันตแพทย์จะใช้การพูดอธิบายให้เด็กฟังให้มากที่สุด การอธิบายให้ฟัง เด็กอาจจะนึกภาพไม่ออก เพียงให้ความเชื่อมั่น ความมั่นใจว่า ไม่ก่อให้เกิดอันตรายหรือความเจ็บปวด ก็อาจได้รับความร่วมมือจากเด็ก เหล่านี้ได้การสัมผัสอันอบอุ่นทางร่างกาย การใช้มือลูบแก้มเด็กแทนรอยยิ้มเป็นการแสดงความเอ็นดูเด็ก การแนะนำให้เด็กรู้จักกับทันตแพทย์โดยจับมือเด็กมาสัมผัสใบหน้าของทันตแพทย์ ว่าทันตแพทย์มีหน้าตาอย่างไร เป็นการแสดงความเป็นมิตรและเพิ่มความไว้วางใจ

ในส่วนของการบอก การอธิบายต้องพิจารณาความสามารถเข้าใจภาษาของเด็ก ควรอธิบายช้าๆ อธิบายซ้ำ และเปิดโอกาสให้เด็กได้ซักถาม อธิบายขั้นตอนการรักษาที่เด็กยังไม่เคยทำมาก่อนทุกครั้งกับการรักษาใหม่ๆ การสื่อสารมีความสำคัญในการเตรียมเด็กตาบอดให้รู้จักเรียนรู้การทำฟันว่าเป็นเช่นไร เขาควรทำตัวอย่างไร ในส่วนของการแสดง ให้เขาได้สัมผัสจับต้องให้มากสุด เนื่องจากเขามองไม่เห็น แต่เด็กตาบอดมีความอยากรู้อยากเห็นเช่นเดียวกับเด็กปกติทั่วไป ทันตแพทย์ควรให้เด็กตาบอดใช้การสัมผัสรับรู้ทางอื่นแทนการใช้สายตา เช่น การดมกลิ่นหอมๆ ของยาชาเฉพาะที่ที่ใช้ทำก่อนการฉีดยาชาเฉพาะที่ การป้ายยาขัดฟันรสชาติต่างๆ ที่ปลายลิ้นเพียงเล็กน้อย เพื่อให้เด็กได้รับรู้รสชาติของยา เป็นต้น ในส่วนของการกระทำ ทันตแพทย์ต้องทำการรักษาด้วยความนุ่มนวล การใช้ภาษากายแสดงถึงความรัก การปฏิบัติต่อเด็กด้วยความทะนุถนอม ไม่ก่อให้เกิดความเจ็บปวด และมีการส่งเสริมกำลังใจโดยให้คำชมเชยเด็ก ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นมากในการส่งเสริมพฤติกรรมความร่วมมือของเด็กตาบอดเช่นเดียวกับเด็กปกติทั่วไป

เด็กตาบอดมักจะมีความไวต่อเสียง ดังนั้น เครื่องมือที่ส่งเสียงดังอาจทำให้เด็กกลัวได้ ควรเตือนเด็กล่วงหน้าก่อนใช้เครื่องมือที่มีเสียง เพื่อไม่ให้เด็กตกใจกลัว การปรับเก้าอี้ทุกครั้งควรบอกเด็กล่วงหน้าทันตแพทย์สามารถแนะนำให้เด็กรู้จักเครื่องมือทำฟันที่สามารถจับต้องได้ ให้เขาได้สัมผัสเครื่องมือ เช่น จับ hand piece รับรู้ถึงการสั่นขณะกรอฟัน เป็นต้น

ในขณะที่ทำการรักษา ทันตแพทย์ไม่ควรจะเงียบ และสนใจกับงานการรักษาเพียงอย่างเดียว ต้องสังเกตปฏิกิริยาของเด็ก ทันตแพทย์ควรพูดคุยกับเด็กตลอดเวลาชนิดที่ไม่ต้องการคำตอบเพื่อไม่ให้เด็กเบื่อ หรือมีความวิตกกังวล อาจพูดคุยกับเด็กถึงขั้นตอนการรักษาที่กำลังทำอยู่ เช่น ตอนนี้หมอกำลังเอาเชื้อโรคสกปรกออกจากฟัน แล้วกำลังฉีดน้ำล้างฟันให้สะอาด ฟันหนูสะอาดแล้ว หมอเป่าลมให้ฟันแห้ง ... หนูเก่งมาก เป็นต้น

เด็กตาบอดยังมีลักษณะเฉพาะอีกอย่างหนึ่งคือ ชอบฟังนิทาน ชอบร้องเพลง ดังนั้นทันตแพทย์บางท่านอาจจะต้องเล่านิทานหรือร้องเพลงให้เด็กฟังในขณะทำหัตถการ ซึ่งช่วยให้เด็กสงบ มีอารมณ์ที่ผ่อนคลาย ไม่มีความวิตกกังวลหรือเครียด เป็นวิธีการเบี่ยงเบนความสนใจที่ดีวิธีหนึ่ง

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ไม่ปล่อยให้เด็กตาบอดต้องรอคอยนาน และไม่ควรปล่อยให้เด็กอยู่ตามลำพัง เพราะเด็กตาบอดมีความสนใจ เขาอาจไขว่คว้าหรือหยิบเครื่องมือเล่น อาจเกิดอันตรายได้

จากการศึกษาหลายๆ การศึกษา พบว่า เด็กตาบอดมีสุขภาพช่องปากที่ไม่ดี มีอัตราความชุกของโรคฟันผุสูง ขาดความรู้ในการดูแลสุขภาพช่องปาก จึงมีความจำเป็นที่ต้องสนับสนุนให้มีกิจกรรมด้านทันตสุขภาพเพื่อส่งเสริมให้มีสุขภาพช่องปากที่ดีและป้องกันโรคในช่องปาก และเด็กตาบอดมีความรู้ มีเจตคติที่ดีต่อสุขภาพช่องปากการส่งเสริมทันตกรรมป้องกันมีความสำคัญ การสอนเด็กตาบอดให้สามารถช่วยตนเอง ให้เขาสามารถแปรงฟันให้ถูกต้องหลังรับประทานอาหารทุกมื้อด้วยยาสีฟันที่มีฟลูออไรด์ การส่งเสริมด้านโภชนาการ ให้รับประทานอาหารที่มีประโยชน์และไม่เกิดฟันผุ การเคลือบฟลูออไรด์และเคลือบหลุมร่องฟันโดยทันตแพทย์เพื่อช่วยลดการเกิดฟันผุ และให้การรักษาโรคฟันผุและเหงือกอักเสบในระยะเริ่มต้น เพื่อป้องกันการลุกลามของโรค อีกทั้งติดตามดูแลสุขภาพช่องปากอย่างสม่ำเสมอเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและมีความจำเป็นสำหรับเด็กตาบอด

****